כד הקמח — בית הכנסת

שמור רגלך כאשר תלך אל בית האלהים וקרוב לשמוע מתת הכסילים זבח כי אינם יודעים לעשות רע (קהלת ד׳:י״ז). הזהיר קהלת הכתוב הזה ולמד דעת את העם לטהר עצמם מבית ומחוץ בלכתם לבית התפלה כי אין האדם נקרא טהור עד שיתחתן בשתים. האחת טהרת הגוף והשני טהרת הלב ושתיהם נכללות במלת רגלך. טהרת הגוף שאמר שמור רגלך וכינה כל הגוף ברגל מפני שכל הגוף נסמך ונשען על הרגל והוא כלי ההליכה אשר בו יתקרב האדם אל תועלתו ויתרחק מנזקו, או יהיה רגלו ממש לפי שהוא דבר מצוי להיות הלכלוך שבדרכים דבק בו וכל לכלוך שהנפש חצה בו הוא קרוי ערוה ואמר הכתוב (דברים כ״ג:ט״ו) ולא יראה בך ערות דבר, וע״כ הזהיר האדם שישמור גופו ואיבריו ובכלל השמירה הזאת הוא שיבדוק נקביו תחלה וכל זה נכלל בלשון רגלך (שמואל א כ״ד:ד׳) להסך את רגליו שפירשו לבדוק נקביו שכל המשהה אותם משקץ נפשו שכן אמרו ז״ל כל המשהה נקביו עובר משום אל תשקצו וכו׳, והבודק את עצמו הוא המטהר את עצמו בטהרת הגוף אף כי בלכתו לבית התפלה כי ראוי לו שישגיח על גופו שיהיה טהור מפני שהוא כלי הנשמה העליונה הטהורה ואז תכשר הנשמה ותתכן לה להראות תעולותיה בכלי טהור בית ה׳ לעמוד לשרת בשם ה׳. טהרת הלב הוא שאמר שמור רגלך, כי מלת רגלך שם משותף וענינו סבה מלשון לרגל המלאכה (בראשית לו), ומן הסבות המישרות את האדם לדרך האמת היא טהרת הלב ואמר דוד ע״ה (תהילים נ״א:י״ב) לב טהור ברא לי אלהים, וכן הזהירו ז״ל שיתחייב האדם לישר סבותיו ולהישיר כל מחשבותיו בשעת תפלה שנאמר (יחזקאל א׳:ז׳) ורגליהם רגל ישרה ופי׳ סבותיו, וע״כ הביאו ראיה מחיות הקדש שכל סבותיהם ישרות מתמידות בהישרה כל מדותיהם לעבודת ה׳ יתב׳. והודיענו הכתוב כי לאחר שיטהר אדם עצמו בטהרת הגוף מן הענינים המביאים אותו להיות בלתי טהור ואחר שיישר סבותיו בטהרת הלב וטהרו וקדשו מטומאות עון המחשבה הרעה אז יהיה האלהים קרוב לשמוע תפלתו, זה שאמר וקרוב לשמוע ותהיה תפלתו יותר מקובלת מקרבן הכסילים שאינם יודעים לעשות רע, ביאור לעשות רע להסיר רע, מלשון ובארצכם לא תעשו שדרשו ז״ל זה הסירוס והסירוס זה הסרת התולדה וכן דרז״ל במה שכתוב (בראשית י״ח:ח׳) ובן הבקר אשר עשה וכן במה שכתוב (שם ט) וידע את אשר עשה לו בנו הקטן, ובעלי הפשט מפני חסרונן בידיעת הלשון אמרו שהוא חסר רק כלומר שאינם יודעים לעשות רק רע:

ובפרק מי שמתו (דף כג) דרשו ז״ל מאי דכתיב שמור רגלך כאשר תלך אל בית האלהים שמור עצמך שלא תחטא ואם תחטא תביא קרבן וקרוב לשמוע הוי קרוב לשמוע דברי חכמים שמביאין קרבן ועושין תשובה ואל תהי ככסילים שמביאין קרבן ואין עושין תשובה, כי אינם יודעים לעשות רע אי הכי צדיקי נינהו אלא שחוטאין ומביאין קרבן ואינם יודעים אם על הטובה הם מביאין או על הרעה אמר הקב״ה בין טוב לרע אין מבחינין קרבן מביאין לפני, וביאור הכתוב לפירוש זה כי אינם יודעים לעשות רע אינם מתבוננים ומבחינים לעשות רע:

גדול כח בית הכנסת שהוא דוגמת בהמ״ק וע״כ נקרא מקדש מעט שכן דרשו ז״ל בפרק בני העיר (מגילה דף כט) (יחזקאל י״א:ט״ז) ואהי להם למקדש מעט בארצות אשר באו שם אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות, והנה התפלה נשמעת שם יותר לפי שהכל מתקבצין שם ואין הקב״ה מואס תפלתן של רבים, שנאמר (איוב ל״ו:ה׳) הן אל כביר לא ימאס וכתיב (משלי י״א) ברב עם הדרת מלך. ובמדרש משלי אמר ר׳ חנינא בא וראה שבחו וקדושתו של הקב״ה שאע״פ שיש לפניו אלף אלפים ורבי רבבות כתות של מלאכי השרת שישרתוהו אינו חפץ אלא בשבחן של ישראל שנאמר ברב עם הדרת מלך ואין עם אלא ישראל שנאמר (ישעיהו מ״ג:כ״א) עם זו יצרתי לי תהלתי יספרו בשביל שיספרו בעולם תהלתי יצרתים, וכן הכתוב אומר נדיבי עמים נאספו עם אלהי אברהם (תהילים מ״ז:י׳) א״ר סימון אימתי הקב״ה מתעלה בעולמו בשעה שישראל נאספים בבתי כנסיות ובתי מדרשות ושומעין אגדה מפי חכם אני מתעלה בעולמי ואומר למלאכי השרת בואו וראו עם שיצרתי לי כמה הם משבחים אותי באותה שעה הם מלבישין אותי הוד והדר לכך נאמר ברב עם הדרת מלך. וכשם שנבנה בהמ״ק בגובה ההר כך נצטוינו להגביה בית הכנסת יותר מבנייני שאר הבתים שנא׳ (עזרא ט׳:ט׳) לרומם את בית אלהינו, וכל היושב שם ראוי שיתלבש אימה כי כן נצטוינו ליראה מפני אימת השכינה. וכמו שאמרו ז״ל המתפלל צריך שיראה עצמו כאלו שכינה שרויה כנגדו שנא׳ (תהלים יז) שויתי ה׳ לנגדי, וזה על המתפלל בכל מקום שהרי שכינה בכ״מ ק״ו במקומות המיוחדים לתפלה ולעבודה בבתי כנסיות ובבתי מדרשות:

הבא לבית הכנסת ראוי לו ליטהר מכל מחשבה רעה כי המחשבה הרעה היא טומאת הלב, וזהו ק"ו ממה שהצריך יעקב טהרת הגוף כשרצה לבא אל בית אל שנא' (בראשית ל"ה:ב') והטהרו והחליפו שמלותיכם הזהירם בטהרת הגוף מטומאת ע"ז שלקח משכם או מטומאת ההרוגים שהרגו בשכם ואם על טומאת הגוף הצריכם טהרה בבואם אל בית הש"י ק"ו שיצטרך האדם טהרת הלב בבואו להתפלל שם כי מן הידוע שטומאת הלב קשה הוא מטומאת הגוף וענשה חמור במאד מאד אצל הנפש, וכענין שדרש ז"ל (יומא פ"ג דף כט) הרהורי עבירה קשין מעבירה ואחר שיטהר לבו ממחשבה רעה צריך שיגדור עצמו בריבוי שיחה עם חבירו בבית הכנסת בדברי חול גם בעניני עסקיו אלא שיהיו דבריו מעטים זולתי כשהוא מדבר בתפלה ודברי שבח והודאה לפני המקום יתב' ק"ו שלא ישיח בשעת תפלה בברכות של קריאת שמע ובאותן מקומות שאסרו חכמים לשיח ולהפסיק בהם:

חייב אדם להדליק נרות בבית הכנסת לפי שהמקום ההוא מיוחד לתפלה שהיא מפעולות הנשמה והנשמה נמשלת לנר שכן אמר שלמה ע"ה (משלי יב) אור צדיקים ישמח, וע"כ הנשמה נהנית. ושמחתה מרובה באותה האור ומתרחבת ומתפשטת באותה שמחה לפי שהאור מינה וכל מין הוא מתקרב אל מינו ונהנה ומתוך שמחתה עובדת את הש"י בשמחה כי אין שלמות העבודה אלא בשמחה, ומכאן טעם להדלקת המנורה במשכן ובמקדש על דרך הפשט, ואע"פ שזה אור גופני ועצם הנשמה אור שכלי מ"מ מצינו כי נשמת האדם מתלבשת שמחה וחדוה לקראתו והיא מתעוררת בסבתו אל העבודה בשמחה, ולכך הזהירו ז"ל להדליק נרות בבית הכנסת והוא שדרשו ז"ל (ישעיהו כ"ד:ט"ו) ע"כ באורים כבדו ה' באילין פנסיא, כי הבית שמדליקין שם נרות הלא הוא מפואר ומכובד בעיני הבריות ומעלתו קבועה בנפשם יותר מן הבית שאין מדליקין שם, וכמו שאמרו שם אינו דומה פלטרין שיש לו שומרין לפלטרין שאין לו שומרין:

אסור לנהוג קלות ראש בבית הכנסת כגון אלו שנכנסין שם בקלות הראש בשעת תפלה ומגביהין את קולם לדבר כאלו היו ברחובות קריה, והם הולכים בשרירות לבם הרע ולא ישיתו אל לבם קדושת המקום, וכן דרשו ז"ל בפרק בני העיר (דף כת) בתי כנסיות ובתי מדרשות אין נוהגין בהם קלות ראש אין אוכלים בהן ואין שותין בהן ואין נאותין בהן ואין מטיילין בהן ואין נכנסין בהן בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים, אבל קורין בהן ושונין בהן ומספידין בהן הספד של רבים מכבדין אותן ומרביצין אותן, אמר רבי יהודה אימתי ביישובן אבל בחורבנן מניחין אותן ועולין בהן עשבים מפני עגמת נפש, אמר רב אסי בתי כנסיות שבבבל על תנאי הן עשויות ואעפ"כ אין נוהגין בהן קלות ראש ומאי ניהו חשבונות, אמר רב ששת בית הכנסת שמחשבין בו חשבונות לסוף מלינין בו מת מצוה, ואין עושין אותו קפנדריא לפי שזה דרך בזיון שמשמש בו כמי שמשתמש באחד הבתים אבל אם נכנס שם להתפלל מותר לעשותו קפנדריא:

כל הבונה כותל אחד בבית הכנסת או שום בנין ואפי' דבר מועט ואפילו קבע שם מסמר אחד לצורכו ולתקונו ה"ז זכות גדול, שהרי ענין בית הכנסת מצוה כללית ותחתיה מצות פרטיות רבות מאד ובכל עבודה מהם אחת ואחת לשם ית'. וכבר ידעת כי הדין בכל השש מאות ושלשה עשרה מצות שהם כלליות ואין לפרטיהם קץ ותכלית שלכך אמר דוד ע"ה לכל תכלה ראיתי קץ רחבה מצותך מאד:

דרשו ז"ל בברכות בפרק הראשון (דף ח) כל מי שיש לו בית הכנסת בעירו ואינו הולך לשם נקרא שכן רע שנא' (ירמיה יד) כה אמר ה' על כל שכני הרעים. ולא עוד אלא שגורם רע לעצמו ולבניו אחריו שנא' (שם יב) הנני נותשם מעל אדמתם, כל מי שמשכים ומעריב לבית הכנסת זוכה לשרת להקב"ה לעוה"ב, שכן דרשו ז"ל במדרש תהלים (תהילים ק"א:ו') הולך בדרך תמים הוא ישרתני מי שמשרתני בעוה"ז הוא ישרתני לעוה"ב, וגם בעה"ז זוכה לאריכות ימים שכן דרשו ז"ל בברכות אמרו ליה לרבי יוחנן איכא סבי בבבל תמה ואמר כי כתיב למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה הוא דכתיב אבל בחוצה לארץ לא כיון דאמרו ליה קא מקדמי ומחשכי לבי כנישתא אמר היינו דמהניא להו כדקאמר להו רבי יהושע לבנוהי קדימו וחשיכו ועיילו לבי כנישתא כי היכי דתוריכו חיי, והוכיחו זה מן המקרא ששכר המצוה הזאת הוא אריכות ימים שנא' (משלי ח':ל"ד) אשרי אדם שומע לי לשקוד על דלתותי יום יום לשמור מזוזות פתחי. וכתוב (שם) כי מוצאי מצא חיים ויפק רצון מה':